

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆՈՒՄ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲՆՈՒԹԱԳՐՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լիլիթ Մուրադի Մուրադյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 01.04.2022թ., գրախոսման ուղարկվել է՝ 12.04.2022թ., տպագրման երաշխավորվել է՝ 18.04.2022թ.

Ներածություն: Մրցունակությունը գնահատող և չափող բազմաթիվ զեկույցներ ու հրապարակումներ են պարբերաբար թողարկվում, որոնք տարբեր ցուցանիշներ վերլուծելու և դրանք գնահատելու արդյունքում հաճախ համադրելի կամ համեմատելի չեն լինում: Առավել համապարփակ և համադրելի տարեկան վերլուծություն իրականացվում է Գլոբալ մրցունակության ամենամյա զեկույցում¹, որը հրապարակվում է Համաշխարհային տնտեսական համաժողովի կողմից: Հայաստանի ցուցանիշները Գլոբալ մրցունակության ամենամյա զեկույցում ներառվել են սկսած 2005 թվականից: Հայաստանը եղել է 79-րդը՝ այդ թվականին վերլուծվող 117 երկրների մեջ: Վերջին՝ 2020 թվականին հրապարակված Համաշխարհային մրցունակության զեկույցը (GCR), համարվում է հատուկ թողարկում, որում հավաքագրված տվյալները շատ երկրների և այդ թվում նաև Հայաստանի մասին սակավ են: COVID-19 համաճարակի բռնկումը հանգեցրել է ոչ միայն համաշխարհային առողջապահական ճգնաժամի, այլև խորը տնտեսական անկման՝ անգամ ավելի խորը, քան 2008-2009 թվականների ֆինանսական ճգնաժամի ժամանակահատվածի անկումն էր, ինչը ստեղծել է ապագա հեռանկարի վերաբերյալ խորը անորոշության մթնոլորտ²:

Արդյակականություն: Հաշվի առնելով՝ COVID-19 համաճարակի ազդեցությունը, այնուհետ հաջորդած 44-օրյա պատերազմի հետևանքները և հետպատերազմյա վերականգնման շրջանը, առավել քան արդիական է անդրադառնալ Հայաստանի մրցունակության և տնտեսության վրա ազդող հիմնական ցուցանիշների վերլուծությանը և համեմատությանը տարածաբանի հետ:

Նպատակը: Սույն հոդվածի նպատակն է՝ ուսումնասիրելով Հայաստանի և հարևան երկրների՝ Իրան, Վրաստան, Թուրքիա, Ադրբեջան, մրցունակության վարկանիշը, բացահայտել այն հիմնական գործոնները, որոնք կնպաստեն տարածաշրջանում Հայաստանի մրցունակության վարկանիշի բարելավմանն ու ամրապնդմանը:

Խնդիրները: Նշված նպատակին հասնելու համար առաջարկվել են հետևյալ խնդիրները.

¹<https://www.weforum.org/>

²Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020/in-full/introduction#introduction>

- Ուսումնասիրել Հայաստանի և հարևան 4 երկրների՝ Վրաստան, Իրան, Թուրքիա, Ադրբեջան մրցունակության վարկանշի և ինդեքսի շարժը Համաշխարհային տնտեսական համաժողովի կողմից հրապարակված Գլոբալ մրցունակության զեկույցներում:
- Վերլուծել այն ենթաինդեքսները, որոնք հանգեցրել են համապատասխան աճի կամ նվազման:
- Բացահայտել հիմնական ազդեցիկ ենթաինդեքսները և դրանց ներգործության չափը:

Գրականության վերլուծություն: Մրցունակությունը երկրների՝ իրենց քաղաքացիների բարեկեցության բարձր մակարդակ ապահովելու ունակության գնահատականն է: Ինչն առաջին հերթին կախված է նրանից, թե որքան արդյունավետ է երկիրը՝ ի դեմս նրա կառավարման մարմինների, օգտագործում տվյալ երկրի ռեսուրսները: Ընդ որում, ազատ շուկայական հարաբերության պայմաններում կենսամակարդակի պահպանման համար անհրաժեշտ է աշխատանքի արտադրողականության և ապրանքների ու ծառայությունների որակի անընդհատ բարձրացում: Մրցունակության աճն ու արդիականացումը բնութագրում են «նոր տնտեսությունը»: «Նոր տնտեսությունը» (նեոէկոնոմիկա) - տնտեսական ենթակառուցվածք է, որը բնութագրվում է հիմնականում ոչ նյութական ակտիվների (ծառայությունների և տեխնոլոգիաների) գերակշռությամբ և դրանց նյութական դերի նվազեցմամբ: Նոր տնտեսությունը հասկացություն է նոր տեխնոլոգիաների, նոր գիտելիքի և նոր բիզնես գործընթացների մասին, որոնք ապահովում են մրցունակությունը, առաջնորդությունը, արդիականացումը: «Նոր տնտեսության» գլխավոր առանձնահատկությունը մտավոր կապիտալի զարգացումն է և նրա գերիշխանությունը արտադրության հիմնական գործոնների նկատմամբ, ինչը տարբերում է այդ տնտեսությունը նախորդներից¹: Սուբյեկտի (օբյեկտի) մրցունակությունը կանխորոշվում է մրցակցային առավելությունների առկայությամբ՝ ներքին բնութագրերով (ներառյալ դինամիկ ունակությունները) կամ շրջակա միջավայրի ազդող գործոնները, որոնք ապահովում են մրցակիցների նկատմամբ գերակայություն տվյալ շուկայում դիտարկվող որոշակի ժամանակահատվածում²:

«Մրցունակություն» հասկացությունը բոլոր հայտնի մեթոդների կիրառմամբ ներառում է մակրո և միկրոտնտեսական կատեգորիաները, ինչը եզրույթը դարձնում է չափազանց մշուշոտ: Երկրի ազգային տնտեսության մրցունակությունը սահմանվում է որպես նրա տնտեսական ինստիտուտների կարողությունը՝ ստեղծելու բարենպաստ պայմաններ երկրի կայուն մրցակցային առա-

¹Ваганян Г., Ваганян О. Концепция интерактивного менеджмента интеллектуального капитала Евразийского экономического союза как ключевой фактор роста конкурентоспособности и модернизации. XV Международная научная конференция “Модернизация России: ключевые проблемы и решения”. ИНИОН РАН, Москва, 18-19 декабря 2014г. Ежегодник "Россия: тенденции и перспективы развития", Т.2, Российская Академия Наук ИНИОН РАН, 2015г.,С.1

² Савельев Н. Управление конкурентоспособностью фирмы: Ростов н/Д.: Феникс, 2009. С. 28. (Высш. образование).

վելությունների ստեղծման և պահպանման համար (այն իր մեջ ներառում է ձեռնարկությունների, ֆինանսական-արդյունաբերական խմբերի, արդյունաբերությունների և դրա ենթաոլորտների մրցակցային առավելությունների համախումբը), ինչը հանգեցնում է երկրում կենսամակարդակի բարձրացման՝ եկամտի աճի օպտիմալ բաշխման, ըստ Պարետոյի օրենքի, որը կախված է ձեռնարկությունների կողմից մրցունակության աճից¹:

Արդի տնտեսագիտական գրականության մեջ բոլոր մրցակցային առավելությունները բաժանվում են երկու խմբի՝ ցածր և բարձր կարգի առավելություններ.

Ցածր մակարդակի առավելությունները կապված են առավել մատչելի աղբյուրների օգտագործման հնարավորության հետ՝ աշխատուժի, նյութեր (հումք), էներգետիկ... Այս մրցակցային առավելությունների ցածր կարգը բնորոշվում է նրանով, որ դրանք շատ անկայուն են և հեշտությամբ կարող են անհետանալ օրինակ գների, աշխատավարձի աճի հետևանքով կամ այն պատճառով, որ այդ հասանելի արտադրական ռեսուրսները կարող են նույն կերպ օգտագործել մրցակիցները:

Բարձր մակարդակի առավելություններն են եզակի արտադրանքը, եզակի տեխնոլոգիան, օպտիմալ մարքեթինգային կառուցվածքը, արտադրության կազմակերպումը, ընկերության բարի համբավը: Ինչպես նաև եթե մրցակցային առավելությունը ձեռք է բերվել շուկա յուրահատուկ արտադրանքի թողարկման հաշվին, որը հիմնված է սեփական կոնստրուկտորական մշակումների հիման վրա²:

Աղյուսակ 1

Մրցունակության մակարդակների բնութագրերը³

	Մրցունակության մակարդակի անվանումը	Հետազոտվող օբյեկտ/սուբյեկտ	Գործոն/ցուցանիշները բնութագրող մակարդակը
1	Ապրանքային	Արտադրանք/ապրանք	• Որակ • Սպառողների պահանջմունքներին համապատասխան համալիր
2	Միկրոմակարդակ	Ձեռնարկություններ, ֆիրմաներ	Ձեռնարկության • արտադրական գործունեության արդյունավետություն • ֆինանսական վիճակ • շուկայում ապրանքների վաճառքի կազմակերպման և առաջնորդման արդյունավետություն • ներկայացված ապրանքների մրցունակություն

¹ Сафиуллин Н., Сафиуллин Л. Управление Конкурентоспособностью Предприятий Издательство Казанского университета 2008, стр 93.

² Савельев Н. Указ. соч. С. 29

³ Сафиуллин Н., Сафиуллин Л. Управление Конкурентоспособностью Предприятий Издательство Казанского университета 2008, стр 60

3	Մեզո/միջին մակարդակ	Արդյունաբերություն, ասոցիացիաներ, հոլդինգներ	• արդյունաբերության ներքին կառուցվածք • արտաքին միջավայրի ազդեցություն • իր առանձին տարրերի մրցունակություն
4	Մակրո մակարդակ	Երկիր, տարածաշրջան, ազգային տնտեսություն	• ներդրումային միջավայր • գիտատեխնիկական բազա • արդյունաբերության և դրա ոլորտների մրցունակություն

Մեթոդաբանություն: Աշխատանքում առաջադրված խնդիրների լուծման համար հիմք են հանդիսացել արտասահմանյան տնտեսագետների համապատասխան ուսումնասիրությունները: Ուղենիշային մեթոդաբանությունը հիմնված է Համաշխարհային մրցունակության ինդեքս 4.0 մեթոդաբանություն և տեխնիկական նշումների վրա¹: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տրամաբանական, վիճակագրական, համեմատական վերլուծական մեթոդները:

Վերլուծություն: Վերլուծություն իրականացնելու համար հիմք է վերցվել Հայաստանի և հարևան երկրների՝ Վրաստանի, Իրանի, Թուրքիայի և Ադրբեյջանի մրցունակության ինդեքսները և վարկանիշները 2007-2019թթ. տվյալներով:

Վերլուծությունը իրականացվում է գլոբալ մրցունակության ինդեքսի 4.0 (4IR) 12 հիմնական ցուցանիշ/գործոնների վերլուծությամբ(միջին թվաբանական արժեք), որոնք իրենց հերթին խմբավորվում են 4 համակենտրոնացված խմբերի:

12 հիմնական ցուցանիշ-գործոնների ենթակետերն են՝

- բարենպաստ տնտեսական միջավայր, որը իր մեջ համախմբել է 1-4-րդ ենթակետերը՝ ինստիտուտներ, ենթակառուցվածքներ, (S2S) տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաների ներդրում, մակրոտնտեսական կայունություն,
- մարդկային կապիտալ, որը իր մեջ համախմբել է 5 և 6-րդ ենթակետերը՝ առողջապահություն և կրթություն/հմտություններ,
- շուկաներ, որը իր մեջ համախմբել է 7-10-րդ ենթակետերը՝ ապրանքների շուկա, աշխատանքի շուկա, ֆինանսական համակարգ, շուկայի մեծություն,
- նորարարական էկոհամակարգ, որը իր մեջ համախմբել է վերջին 11 և 12-րդ ենթակետերը՝ բիզնեսի դինամիկա և նորարարական ներուժ²:

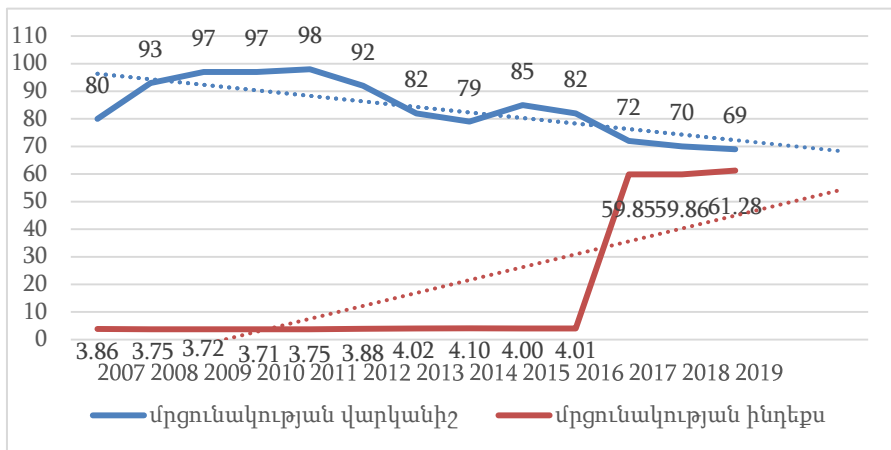
Համաշխարհային մրցունակության նոր 4.0 մեթոդաբանությունը գնահատում է այն գործոնները, որոնք միասին որոշում են երկրի արտադրողականու-

¹ APPENDIX C The Global Competitiveness Index 4.0 Methodology and Technical Notes
<https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/04Backmatter/3.%20Appendix%20C.pdf>

² Klaus Schwab World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018, Chapter 3: Benchmarking Competitiveness in the 4th Industrial Revolution, p 39.

թյան մակարդակը որպես կենսամակարդակի երկարաժամկետ բարելավման ամենակարևոր շարժիչ ուժ¹:

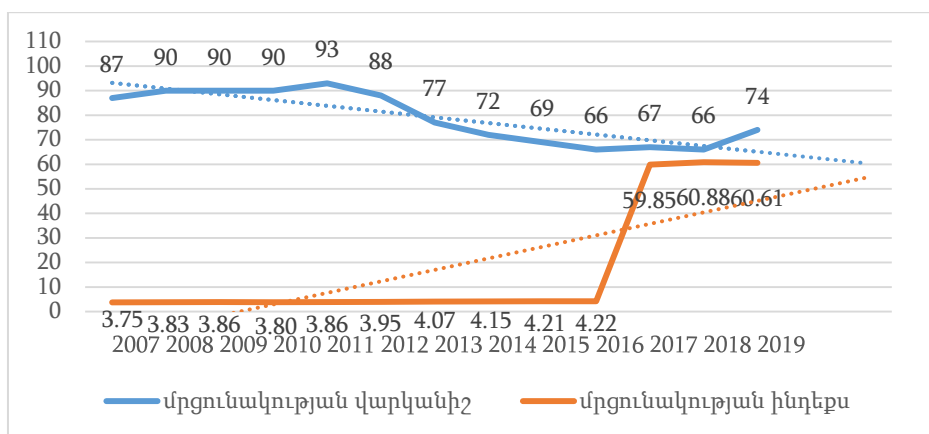
Ըստ հրապարկված տվյալների ստացվում է, որ վերջին հրապարակված համապարփակ վերլուծության մեջ 2018-2019թթ տվյալներով Հայաստանը 1 հորիզոնականով աճ է գրանցել և սկսած 2007թ-ից հայտնվել լավագույն՝ 69-րդ հորիզոնականում: Իր մեկնարկային դիրքից ի վեր գրանցել է առավելագույն անկումը 2011թ.-ին՝ 98-րդ հորիզոնական, այնուհետև պարբերաբար աճ է գրանցել՝ 2013թ.-ին հասնելով մեկնարկային 79-րդ և 2020թ.-ին լավագույն 69-րդ հորիզոնականին: Գլոբալ մրցունակության ինդեքսը արտացոլում է 103 ցուցանիշների միջինացված հաշվարկ, ինչը ներառում է երկրներիի արտադրողականության ու մրցունակության աստիճանները: Ցուցանիշները հատուկ մեթոդաբանության կիրառմամբ բերվում են համադրելի 0-ից 100 միավորի սանդղակի, համապատասխանաբար 100 միավորը դիտարկվում է որպես լավագույն ցուցանիշ: Մրցունակության ինդեքսի թարմացման անհրաժեշտությունը ի հայտ եկավ 2008թ.-ի Մեծ ճգնաժամի շարունակվող հետևանքների համակցության և չորրորդ արդյունաբերական հեղափոխության (4IR) արագացող տեմպերի շնորհիվ: Հարկ է նշել, որ 2017 թվականից ի վեր ներդրվել է նոր 4.0 մեթոդաբանությունը, որը վերաբերում է 4-րդ արդյունաբերական հեղափոխությանը: Ուստի մինչև 2016թ.տվյալները համադրելի չեն 2017թ.-ից ի վեր արտացոլված ինդեքսների հետ: Ստորև գծապատկերի միջոցով ներկայացված է Հայաստանի և հարևան 4 երկրների մրցունակության վարկանիշի և ինդեքսի դինամիկան:

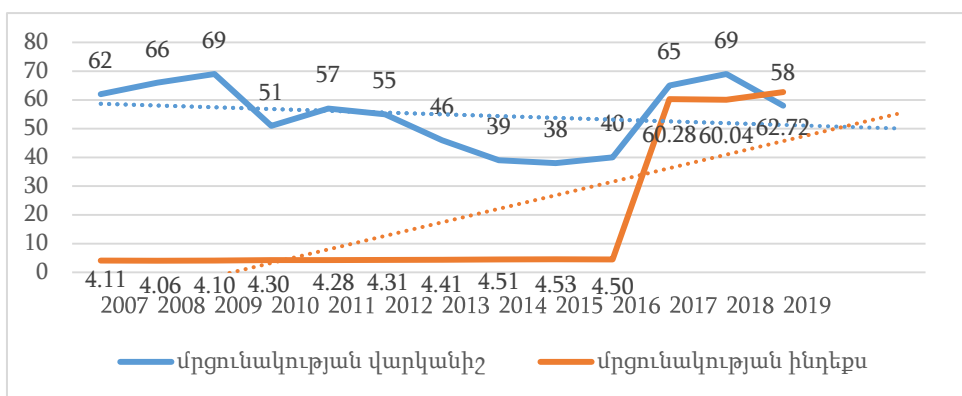
Գծապատկեր 1. Հայաստանի մրցունակության վարկանիշը 2007-2019թթ²

¹ Economic literature recognizes productivity (total factor productivity) as the main factor explaining income differences across countries and growth perspectives.

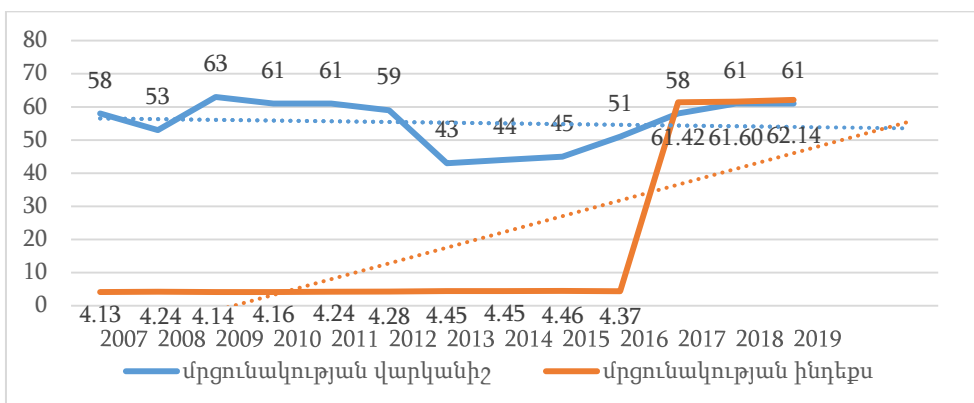
² <https://tradingeconomics.com/armenia/competitiveness-rank>

Գծապատկեր 2. Վրաստանի մրցունակության վարկանիշը 2007-2019թթ¹

Գծապատկեր 3. Ադրբեջանի մրցունակության վարկանիշը 2007-2019թթ²

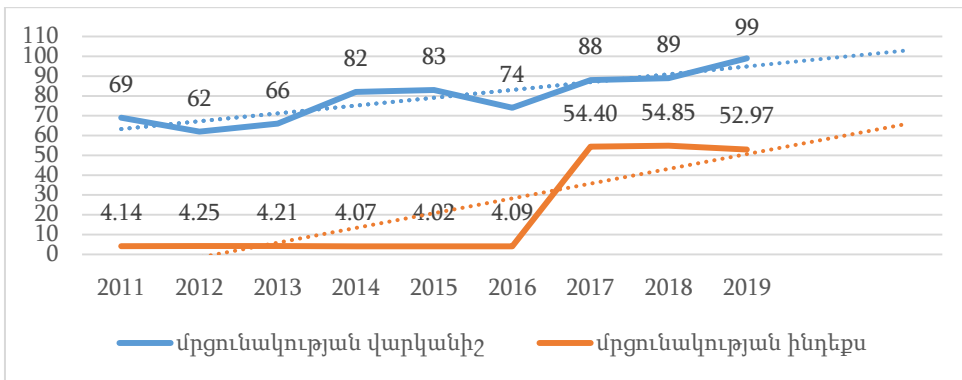

Գծապատկեր 4. Թուրքիայի մրցունակության վարկանիշը 2007-2019թթ³

¹ <https://tradingeconomics.com/georgia/competitiveness-rank>

² <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/competitiveness-rank>

³ <https://tradingeconomics.com/turkey/competitiveness-rank>

Գծապատկեր 5. Իրանի մրցունակության վարկանիշը 2007-2019թթ¹

Գծապատկեր 1-5 կետագծերով տրված է հնարավոր կանխատեսումը առաջիկա 3 տարիների համար և ինչպես երևում է տեղեկության գիծը դեռ կպահպանվի տարածաշրջանի միջին մրցունակության վարկանիշի շրջակայքում: Համապատասխան ցուցանիշների արդյունավետ վերլուծության համար հեղինակի կողմից մշակվել և **առաջարկվել է** հետևյալ 2 չափորոշիչները, ստացված արդյունքի գնահատման մեխանիզմները և դրանց հաշվարկման բանաձևերը

1. հաշվել միջին արժեքը՝ տարբերակելով 2007-2016թթ և 2017թ.-ից ի վեր կիրառվող 4.0 մեթոդաբանությունը և համադրել միմյանց հետ: Հաշվարկի համար առաջարկվում է հետևյալ բանաձևը.

$$\text{Բանաձև 1. } R = (\text{Rank}_1 + R_2 + \dots + R_{10}) \text{ որտեղ.}$$

R – մրցունակության վարկանիշի համագումարն է համապատասխանաբար 2007-2016թթ. և 2017-2019թթ

Rank₁, R₁₀ – 2007-2016թթ և 2017-2019թթ հաշվարկվող մրցունակության վարկանիշն է, ըստ տարեթվերի: Բանաձևի կիրառմամբ հաշվենք Հայաստանի մրցունակության հանրագումարային վարկանիշը՝ R, 2007-2016թթ (R₁) և 2017-2019թթ՝ R₂ համար.

$$R_1 = 80 + 93 + 97 + 97 + 98 + 92 + 82 + 79 + 85 + 82 = 885$$

$$R_2 = 72 + 70 + 69 = 211$$

2. դինամիկան գնահատելու համար ստացված հանրագումարային արժեքը դիտարկենք վերոնշյալ ժամանակահատվածներում հետևյալ բանաձևով.

$$\text{Բանաձև 2. } R_{\text{average}} = R / R_t, \text{ որտեղ.}$$

R_{average} - մրցունակության վարկանիշի միջինացված արժեքն է, ըստ տարեթվերի, R_t - դիտարկվող տարեթվերի քանակն է, օր.՝ 2007-16թթ = 10 տ., 2017-19թթ = 3 տ.

¹ <https://tradingeconomics.com/iran/competitiveness-rank>

Բանաձևի կիրառմամբ՝ որպես օրինակ, հաշվենք Հայաստանի մրցունակության միջինացված վարկանիշը 2007-2016թթ և 2017-2019թթ ժամանակահատվածներում.

$$R_{t1} = 885/10=88.5 \quad R_{t2} =211/3=70.3$$

Աղյուսակ 2

Տարածաշրջանի մրցունակության միջին 2007-19թթ¹

	Ադրբեջան	Թուրքիա	Վրաստան	Իրան	Հայաստան	Տարածաշրջան
R _{average1}	52.3	53.8	82.2	72.66	<u>88.5</u>	69.89
R _{average2}	64	60	69	92	<u>70.3</u>	71.06
R _{min1/ R_{min2}}	69/69	63/61	93/74	83/99	98/72	<u>81.2 / 75</u>
R _{max1/ R_{max2}}	38/58	43/58	66/66	62/88	79/69	57.6/67.8

R_{min} - մրցունակության վատագույն վարկանիշ դիտարկվող ժամանակահատվածում

R_{max}- մրցունակության լավագույն վարկանիշ դիտարկվող ժամանակահատվածում

average, min, max (1),(2) - (1) -2007-17թթ. ; (2) - 2017-19թթ

Կիրառելով առաջարկված մեթոդաբանությունը և վերլուծելով աղյուսակ 2-ի տվյալները պարզ է դառնում, որ տարածաշրջանի միջին մրցունակության վարկանիշը 2007-16թթ. եղել է 69.89: Հայաստանը տարածաշրջանում ապահովել է վատագույն միջին վարկանիշը՝ 88.5, որը մոտ 23%-ով ավելի ցածր է քան տարածաշրջանի միջին վարկանիշն է (Աղ.2-ում ընդգծված ցուցանիշներ), իսկ Ադրբեջանը և Թուրքիան առաջատարն են տարածաշրջանում՝ միջին մրցունակության վարկանիշով և ի հակադրություն Հայաստանի 25%-ով առաջ են տարածաշրջանի միջինից: Իրանը և Վրաստանը միջին հորիզոնականներում են եղել այդ թվականներին: Պատկերը փոքր-ինչ փոխվում է 2017-19թթ-ին՝ նոր մեթոդաբանության կիրառումից հետո, Իրանը տարածաշրջանի վատագույն ցուցանիշով առաջ է անցնում Հայաստանից: Հայաստանը գտնվում է տարածաշրջանի միջին մրցունակության նվազագույն շեմին: Տարածաշրջանի բացարձակ առաջատարը դիտարկվող 2 ժամանակաշրջանի դեպքում էլ մնում են Ադրբեջանն ու Թուրքիան:

¹ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից՝ գծապատկեր 1-5 տվյալների և բանաձև 1-2 կիրառմամբ

**Հայաստանի և հարևան երկրների հիմնական տնտեսական ցուցանիշների
համեմատականը 2020թթ¹**

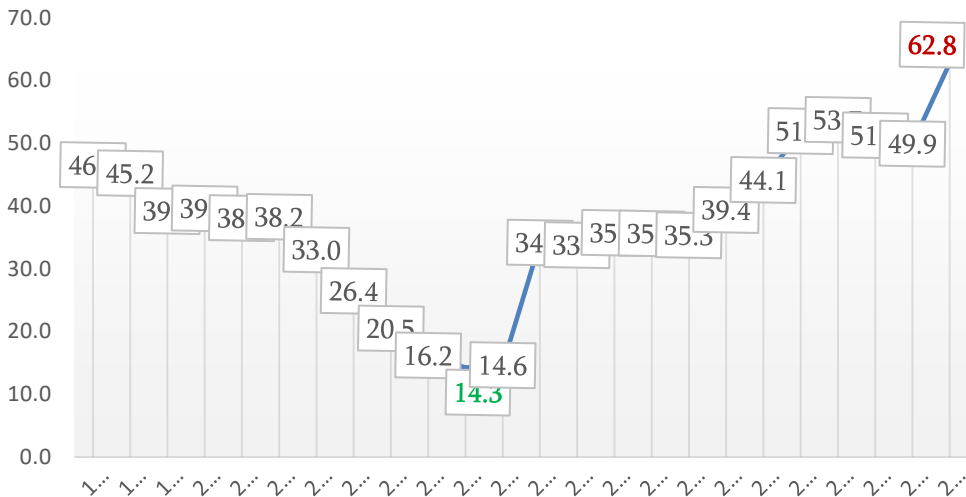
	Երկիր	ՀՀ	Վրաստան	Ադրբեջան	Իրան	Թուրքիա
1	ՀՆԱ մլրդ	12.64	15.85	42.6	203.5	720
2	ՀՆԱ տարեկան աճի տեմպ %	-7.4	-6.76	-4.3	3.4	1.8
3	Վերաֆինանս.-ն Տոկոսադրույք %	9.25%	10.5%	7.75%	18%	14%
4	Գնաճի մակարդակ % ²	7.4%	11.8%	12.2%	34.7%	61.14%
5	Գործազրկության մակարդակ %	15%	18.5%	6.27%	8.9%	11.4%
6	Պետական պարտք/ՀՆԱ (ՀՆԱ-ի %) ³	62.79%	57.1%	20.1%	45.4%	39.5%
7	Ընթացիկ հաշիվ/ՀՆԱ	-4	-12.3	-0.5	-0.5	-5.1
8	Բնակչություն մլն.	2.96	3.71	10.09	83.99	84.34

Ինչպես երևում է աղյուսակ 3-ից Հայաստանը հարևան երկրների համեմատությամբ լավագույն ցուցանիշը ապահովել է միայն գնաճի նվազագույն մակարդակով, համեմատական կարգով ընդգծեմ, որ հաջորդը Վրաստանն է, սակայն այնտեղ գնաճի մակարդակը 60%-ով ավել է առաջատար Հայաստանից: Գաղտնիք չէ, որ հարևան պետությունների մեջ Հայաստանի ՀՆԱ-ն և բնակչության թվականակը նվազագույնն են, բացարձակ առաջատարը Թուրքիան է, որի ՀՆԱ-ն 2.62 անգամ գերազանցում է Հայաստանի, Իրանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի ՀՆԱ-ների հանրագումարին: Հաջորդ մտահոգիչ ցուցանիշը պետական պարտքն է ՀՆԱ-ի նկատմամբ, որը 2020թ.-ի դեկտեմբերի դրությամբ ռեկորդային է եղել 1997թ.-ից ի վեր(ամբողջական պատկերը տես աղյուսակ 4-ում՝ 1997-2020թթ), այս ցուցանիշով առաջատարը Ադրբեջանն է՝ 20.1%-ով: ՀՆԱ տարեկան աճի տեմպով բացարձակ առաջատարը Իրանն է: Առավել ցածր վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքով առաջատարը Ադրբեջանն է, որը նաև տարածաշրջանում նվազագույն գործազրկության մակարդակն ունի: Ուստի տարածաշրջանում տնտեսական ամենաբարվոք ցուցանիշները ունի հենց Ադրբեջանը: Թուրքիան առաջատար է միայն 2 ցուցանիշով՝ ՀՆԱ և բնակչության քանակ, իսկ գնաճի մակարդակով տարածաշրջանում ռեկորդակիր է 61.14%-ով: Հատկանշական է նաև Իրանի և Թուրքիայի ՀՆԱ-ի տարեկան աճի տեմպի դրական ցուցանիշները, ի հակադրություն ողջ տարածաշրջանի բացասական/նվազման տեմպի:

¹ Վերոնշյալ 5 երկրների ցուցանիշները վերցված են The World Bank կայքից
<https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>

² <https://tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=world>

³ <https://tradingeconomics.com/country-list/government-debt-to-gdp>

Գծապատկեր 6. ՀՀ Պետական պարտք ՀՆԱ-ի նկատմամբ (ՀՆԱ-ի%) 1997-2020թ¹

Առաջարկություն: Տվյալների համապարփակ վերլուծության համար առաջարկում եմ աղյուսակ 3-ում հաշվել և ավելացնել ևս 2 վերլուծական տող՝

- 1 շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշը
- Հայաստանի համար մտահոգիչ ցուցանիշ՝ Պետական պարտք/ՀՆԱ (ՀՆԱ-ի %) հարաբերակցությունը 1 շնչի հաշվարկով
- Ստանալ տարածաշրջանի միջինացված ցուցանիշը 1 շնչի հաշվարկով

Աղյուսակ 4

Հայաստանի և հարևան երկրների 2020թվ. հիմնական տնտեսական ցուցանիշների հաշվարկը 1 շնչի համար²

	Երկիր	Հայաստան	Վրաստան	Ադրբեջան	Թուրքիա	Իրան	Տարածաշրջան
1	ՀՆԱ-ի ցուցանիշ \$	4391	4290	4270	8611	2417	3941.8
2	Պետական պարտք/ՀՆԱ	21.21%	15.31%	1.99%	0.47%	0.54%	7.902%
3	Բնակչությունն	2.96	3.73	10.07	83.61	84	36.874

Սույն հոդվածի **գիտական նորույթը** կայանում է նրանում, որ վերոնշյալ խնդիրները և նպատակները արդյունավետ վերլուծելու համար հեղինակի կողմից մշակվել են մեթոդաբանություններ, որոնք ներառում են՝

- չափորոշիչների համակարգ,
- դրանց հաշվարկման բանաձևեր,
- ստացված արդյունքի գնահատման մեխանիզմներ:

¹ <https://tradingeconomics.com/armenia/government-debt-to-gdp>

² Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից՝ Աղյուսակ 3-ի տվյալների վերլուծությամբ, ըստ հեղինակի կողմից առաջարկված հաշվարկի մեթոդաբանության

Եզրակացություն: Համադրելով բոլոր հավաքագրված ցուցանիշները և կիրառելով առաջարկված նոր մեթոդաբանությունը աղյուսակ 4-ի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանը տարածաշրջանում լավագույններից է և զիջում է դիրքը միմիայն բացարձակ առաջատար Թուրքիային, որտեղ սույն ցուցանիշը կրկնակի բարձր է Հայաստանից և քառակի բարձր հարևան Իրանից: Սակայն երբ վերլուծում ենք տարածաշրջանի 1 շնչի հաշվարկով պետական պարտք /ՀՆԱ ցուցանիշը գալիս ենք հետևյալ եզրակացությանը՝ ՀՀ ցուցանիշը տարածաշրջանի միջին արժեքից գրեթե եռակի անգամ բարձր է և կազմում է **21.21%** (աղյուսակ 4-ում ընդգծված արժեք): Սակայն նույն Իրանը, որտեղ նախորդ՝ 1 շնչին բաժին ընկնող միջին ՀՆԱ-ի արժեք ցուցանիշով տարածաշրջանում նվազագույնն էր, 1 շնչին բաժին ընկնող միջին պետական պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշի հաշվարկը մոտ է 0-ի՝ 0.54%: Ստացվում է որ Իրանը, Թուրքիան նաև Ադրբեջանը ապագա վճարումներ կատարելու երկրի կարողությամբ կամ որ նույնն է պետական պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությամբ նվազագույն բեռն են թողնում ապագա սերունդների համար: ՀՀ մրցունակության մակարդակը արդյունավետ կառավարելու, ինչպես նաև տարածաշրջանում հարևան երկրների համեմատ մրցունակության ցուցանիշը բարելավելու համար, առաջարկում են չշեղվել համաշխարհային տնտեսական համաժողովի կողմից հրապարակված գլոբալ մրցունակության զեկույցում ձևավորված ենթախմբերի առաջնայնությունից: Ուստի անհրաժեշտ է հնարավոր միջոցառումները ուղղել հենց բարենպաստ տնտեսական միջավայրի ձևավորմանն ու առաջխաղացմանը, որի համար առաջնային են ենթակառուցվածքային և ինստիտուցիոնալ փոփոխությունները, որոնք կնպաստեն տեղեկատվական/ հաղորդակցական տեխնոլոգիաների ներդրմանը, կիրառմանը և արդիականացմանը, նորարարական էկոհամակարգի ձևավորմանը և կիրառմանը, որոնք և կապահովեն բիզնեսի դինամիկա, մակրոտնտեսական կայունություն և ՀՆԱ-ի աճ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. <https://www.weforum.org/>
2. Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020/in-full/introduction#introduction>
3. Ваганян Г., Ваганян О. Концепция интерактивного менеджмента интеллектуального капитала Евразийского экономического союза как ключевой фактор роста конкурентоспособности и модернизации. XV Международная научная конференция “Модернизация России: ключевые проблемы и решения”. ИНИОН РАН, Москва, 18-19 декабря 2014г. Ежегодник "Россия: тенденции и перспективы развития", Т.2, Российская Академия Наук ИНИОН РАН, 2015г., С.1
4. Савельев Н. Управление конкурентоспособностью фирмы: Ростов н/Д.: Феникс, 2009. С. 28. (Высш. образование).

5. Сафиуллин Н., Сафиуллин Л. Управление Конкурентоспособностью Предприятий Издательство Казанского университета 2008, 165.
6. Савельев Н. Указ. соч. С. 29
7. APPENDIX C The Global Competitiveness Index 4.0 Methodology and Technical Notes
8. Klaus Schwab World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018, Chapter 3: Benchmarking Competitiveness in the 4th Industrial Revolution, p 39.
9. Economic literature recognizes productivity (total factor productivity) as the main factor explaining income differences across countries and growth perspectives.
10. <https://tradingeconomics.com/armenia/competitiveness-rank>
11. <https://tradingeconomics.com/georgia/competitiveness-rank>
12. <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/competitiveness-rank>
13. <https://tradingeconomics.com/turkey/competitiveness-rank>
14. <https://tradingeconomics.com/iran/competitiveness-rank>
15. <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>
16. <https://tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=world>
17. <https://tradingeconomics.com/country-list/government-debt-to-gdp>
18. <https://tradingeconomics.com/armenia/government-debt-to-gdp>

References

1. <https://www.weforum.org/>
2. Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020/in-full/introduction#introduction>
3. Vaganjan G., Vaganjan O. Konceptija interaktivnogo menedzhmenta intellektual'nogo kapitala Evrazijskogo jekonomicheskogo sojuza kak kljuchevoj faktor rosta konkurentosposobnosti i modernizacii. XV Mezhdunarodnaja nauchnaja konferencija "Modernizacija Rossii: kljuchevye problemy i reshenija". INION RAN, Moskva, 18-19 dekabnja 2014g. Ezhegodnik "Rossija: tendencii i perspektivy razvitiya", T.2, Rossijskaja Akademiya Nauk INION RAN, 2015g., p.1
4. Savel'ev N. Upravlenie konkurentosposobnost'ju firmy: Rostov n/D.: Feniks, 2009. S. 28. (Vyssh. obrazovanie).
5. Safiullin N., Safiullin L. UPRAVLENIE KONKURENTOSSPOSOBNOST'JU PREDPRIJATIJ Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta 2008, 165.
6. Savel'ev N. Ukaz. soch. S. 29
7. APPENDIX C The Global Competitiveness Index 4.0 Methodology and Technical Notes
8. Klaus Schwab World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018, Chapter 3: Benchmarking Competitiveness in the 4th Industrial Revolution, p 39.

9. Economic literature recognizes productivity (total factor productivity) as the main factor explaining income differences across countries and growth perspectives.
10. <https://tradingeconomics.com/armenia/competitiveness-rank>
11. <https://tradingeconomics.com/georgia/competitiveness-rank>
12. <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/competitiveness-rank>
13. <https://tradingeconomics.com/turkey/competitiveness-rank>
14. <https://tradingeconomics.com/iran/competitiveness-rank>
15. <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>
16. <https://tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate?continent=world>
17. <https://tradingeconomics.com/country-list/government-debt-to-gdp>
18. <https://tradingeconomics.com/armenia/government-debt-to-gdp>

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆՈՒՄ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲՆՈՒԹԱԳՐՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լիլիթ Մուրադի Մուրադյան

Համառոտագիր: Մրցունակությունը երկրների՝ իրենց քաղաքացիների բարեկեցության բարձր մակարդակ ապահովելու ունակության գնահատականն է: Ինչն առաջին հերթին կախված է նրանից, թե որքան արդյունավետ է երկիրը՝ ի դեմս նրա կառավարման մարմինների, օգտագործում տվյալ երկրի ռեսուրսները: Վերլուծություն իրականացնելու համար հիմք է վերցվել Հայաստանի և հարևան 4 երկրների՝ Վրաստանի, Իրանի, Թուրքիայի և Ադրբեջանի մրցունակության ինդեքսները և վարկանիշները 2007-2019թթ տվյալներով: Հաշվի առնելով COVID-19 համաճարակի ազդեցությունը, այնուհետ հաջորդած 44-օրյա պատերազմի հետևանքները և հետպատերազմյա վերականգնման ջրջանը, առավել քան արդիական է անրադառնալ Հայաստանի մրցունակության և տնտեսության վրա ազդող հիմնական ցուցանիշների վերլուծությանը և համեմատությանը տարածաբանի հետ:

Սույն հոդվածի **նպատակն է՝** ուսումնասիրելով Հայաստանի և հարևան երկրների՝ Իրան, Վրաստան, Թուրքիա, Ադրբեջան, մրցունակության վարկանիշը, բացահայտել այն հիմնական ազդեցիկ գործոնները, որոնք կապահովեն տարածաշրջանում Հայաստանի մրցունակության վարկանիշի բարելավմանն ու ամրապնդմանը: Նշված նպատակին հասնելու համար առաջարկվել են հետևյալ խնդիրները.

- Ուսումնասիրել Հայաստանի և հարևան 4 երկրների մրցունակության վարկանիշի և ինդեքսի շարժը Համաշխարհային տնտեսական համաժողովի կողմից հրապարակված Գլոբալ մրցունակության զեկույցներում:
- Վերլուծել այն ենթաինդեքսները, որոնք հանգեցրել են համապատասխան աճի կամ նվազման:

- Բացահայտել հիմնական ազդեցիկ ենթահիմքերը և դրանց ներգործության չափը:

Սույն հոդվածի *գիտական նորությունը* կայանում է նրանում, որ վերոնշյալ խնդիրները և նպատակները արդյունավետ վերլուծելու համար հեղինակի կողմից մշակվել են մեթոդաբանություններ, որոնք ներառում են.

- չափորոշիչների համակարգ,
- դրանց հաշվարկման բանաձևեր,
- ստեղծված արդյունքի գնահատման մեխանիզմներ:

Բանալի բառեր՝ Մրցունակություն, Հայաստան, Վրաստան, Իրան, Ադրբեջան, Թուրքիա, մրցունակության վարկանիշ, մրցունակության ինդեքս, տնտեսական հիմնական ցուցանիշներ, խորը տնտեսական անկում, պետական պարտք, ՀՆԱ, գնաձ, գործազրկություն

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ, ХАРАКТЕРИЗУЮЩИХ ЭКОНОМИЧЕСКУЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ АРМЕНИИ И РЕГИОНА

Лилит Мурадовна Мурадян

Аннотация. Конкурентоспособность – это оценка способности стран обеспечить высокий уровень благосостояния своих граждан. Что в первую очередь зависит от того, насколько эффективно страна в лице своих органов управления использует ресурсы данной страны. Для проведения анализа были взяты за основу индексы и рейтинги конкурентоспособности Армении и соседней Грузии, Ирана, Турции и Азербайджана на 2007-2019 годы. Учитывая воздействие эпидемии COVID-19, последствия последовавшей за ней 44-дневной войны и период послевоенного восстановления более чем актуально вернуться к анализу и сравнению основных показателей, влияющих на конкурентоспособность и по сравнению с регионом.

Целью данной статьи является изучение рейтинга конкурентоспособности Армении и соседних стран - Ирана, Грузии, Турции, Азербайджана, выявление тех основных факторов, которые обеспечат улучшение и укрепление рейтинга конкурентоспособности Армении в регионе.

Для достижения этой цели были предложены следующие задачи.

- Изучить динамику индекса и рейтинга конкурентоспособности Армении и четырех соседних стран в докладах глобальной конкурентоспособности, опубликованных Всемирным экономическим форумом.
- Анализировать субиндексы, которые привели к соответствующему росту или снижению.
- Выявить основные влиятельные субиндексы и степень их воздействия.

Научная новизна данной статьи состоит в том, что для эффективного анализа вышеуказанных задач и целей автором разработаны методологии, включающие.

- Система стандартов
- Формулы для их расчета

- Механизмы оценки полученных результатов.

Ключевые слова: конкурентоспособность, Армения, Грузия, Иран, Азербайджан, Турция, рейтинг конкурентоспособности, индекс конкурентоспособности, основные экономические показатели, глубокий экономический спад, государственный долг, ВВП, инфляция, безработица

ANALYSIS BASIC INDICATORS CHARACTERIZING THE ECONOMIC COMPETITIVENESS OF ARMENIA AND THE REGION

Lilit Murad Muradyan

Abstract: Competitiveness is an assessment of the ability of countries to ensure a high level of well-being of their citizens. What primarily depends on how effectively the country, represented by its governing bodies, uses the resources of this country. For the analysis, were taken as a basis the indexes and competitiveness ratings of Armenia and neighboring Georgia, Iran, Turkey and Azerbaijan for 2007-2019 years. Given the impact of the COVID-19 epidemic, the consequences of the 44-day war that followed it, and the period of post-war reconstruction, it is more than relevant to return to the analysis and comparison of the main indicators that affect competitiveness and in comparison with the region.

The purpose of this article is to study the competitiveness rating of Armenia and neighboring countries - Iran, Georgia, Turkey, Azerbaijan, to identify the main factors that will ensure the improvement and strengthening of the competitiveness rating of Armenia in the region.

To achieve these goals, the following tasks were proposed.

- To study the dynamics of the competitiveness index and rating of Armenia and four neighboring countries in the global competitiveness reports published by the World Economic Forum.
- Analyze the sub-indexes that led to the corresponding increase or decrease.
- Identify the main influential sub-indexes and the extent of their impact.

The scientific *novelty* of this article is that for the effective analysis of the above tasks and goals, the author has developed methodologies that include.

- System of standards
- Formulas for their calculation
- Mechanisms for evaluating the results obtained.

Keywords: Competitiveness, Armenia, Georgia, Iran, Azerbaijan, Turkey, competitiveness rating, competitiveness index, key economic indicators, deep economic downturn, public debt, GDP, inflation, unemployment